

<http://dx.doi.org/10.16926/j.2014.10.02>

Maria LESZ-DUK

Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

Relikty bezprzyimkowych konstrukcji okolicznikowych i dopełnieniowych w gwarach polskich

Gwary, jak wiadomo, zachowują wiele archaicznych form należących do różnych podsystemów języka. Uwaga dialektologów skupiała się przede wszystkim na właściwościach fonetycznych i fleksyjnych, rzadziej słowotwórczych i leksykalnych (Dejna 1973, 235–266), natomiast niemal zupełnie nie zajmowano się gwarowymi konstrukcjami składniowymi. Artykuł niniejszy stara się w jakimś stopniu lukę tę wypełnić.

Jego zadaniem jest przedstawienie bezprzyimkowych konstrukcji okolicznikowych i dopełnieniowych, które w polszczyźnie literackiej zanikły na przełomie XVIII i XIX wieku, natomiast znacznie dłużej przetrwały w gwarach, bo do czasów współczesnych.

Materiał został zaczerpnięty z opublikowanych tekstów gwarowych pochodzących z różnych dzielnic Polski. Z uwagi na trudności związane z drukiem, zrezygnowano w cytowanych przykładach z alfabetu fonetycznego. Nie ma to wpływu na zagadnienia składniowe, którym poświęcony jest niniejszy artykuł.

W zebranych materiale najliczniej reprezentowane są archaiczne konstrukcje z okolicznikami, rzadsze są konstrukcje z dopełnieniami. Przedstawimy je kolejno.

Konstrukcje okolicznikowe

W gwarach polskich występują licznie bezprzyimkowe **okoliczniki czasu**, których obecnie nie spotyka się w języku literackim.

Okolicznik czasu nazywa stosunki temporalne ściśle określonego typu, a mianowicie pewien moment lub przeciąg czasu, w którym odbywa się czyn-

ność (Krażyńska 2000, 114–116). Zakres użycia okolicznika czasu jest uwarunkowany pod względem leksykalnym – w formie przypadkowej poza nielicznymi wyjątkami występują określniki czasu. Są to przede wszystkim nazwy pór roku (*zimą, tamtego popołudnia, lecie*), części doby (*wieczór, wczorajszym dniem*) oraz ogólne określniki czasu (*dawnych wieków, dawniejszym czasem*). Spora część okoliczników czasu uwarunkowana jest również syntaktycznie, gdyż występuje z obligatoryjną przydawką (*dawnych czasów, każdy tydzień, dawnymi wiekami*).

W tekstach gwarowych pojawiają się archaiczne okoliczniki czasu wyrażone czterema formami przypadkowymi, a mianowicie dopełniaczem, biernikiem, narzędnikiem i miejscownikiem.

W zebranych materiale spotyka się okoliczniki czasu wyrażone formą dopełniacza liczby mnogiej z obligatoryjną przydawką przymiotną. Takie okoliczniki nazywają pojęcie czasu w sposób nieokreślony, niesprecyzowany w dokładniejszy sposób. Oto przykłady:

dawniejsech lat kiedyż było dużo ubożej, Teksty 68 (białostockie), *niejedną bitwą starych czasów* widział, Dobrz 121 (Śląsk), *Dawnych czasów* to jeszcze się pisało, Pluta 143 (Śląsk).

Oprócz tych kazualnych konstrukcji występują także oboczne konstrukcje przyimkowe. Przykłady:

tak się żyło *w downyk casak*, Nitsch 109 (Małopolska), *W moich wiekach* na wesele byli czarno łobute, Nitsch 254 (Wielkopolska), *f tech liatach* jus się poprawiło, Teksty 68 (białostockie).

Bezprzyimkowe konstrukcje z dopełniaczowym okolicznikiem czasu były żywe w polszczyźnie jeszcze w XVIII wieku. Oto ich przykłady:

Czynszu dawaliśmy *dawnych czasów* zlp nu. 95, Supl 40, *Czasów terażniejszych* [...] resztę ocaloną pozostałego gmachu zabezpiecza, KarpDz IV 143, szlachta wszędzie i u nas *dawnych wieków* odrzucali [...] propozycje, KonPis I 192.

Obecnie używane są wyłącznie w tych kontekstach konstrukcje przyimkowe. Przykłady:

W dzisiejszych czasach trzeba być z ludźmi, BrObyw 276, *Siedzieli sobie jak za dobrych czasów* przy obiedzie, Głowac 166.

W gwarach do dziś funkcjonuje biernik temporalny. Występuje zawsze z obligatoryjną przydawką z wyjątkiem zadwerbializowanej formy *wieczór*. Oto kilka przykładów:

piera kozdy tydziń ve stszoda, Gołąb 154 (Śląsk), *Jedyn gospodosz każdy dzień* chodził do Kojściola, Pluta 124 (Śląsk), *No, to każdy rok* się jeździło, Karaś 42 (Orawa), *Un go każdy wiecur* widzi, Nitsch 204 (Wielkopolska), *młynarz dopiro wiecur* chciał puść do dumu, Chom 176 (Małopolska), *Pyrsum noc* poseł jedyn tam, Nitsch 73 (Małopolska).

Obok tych bezprzyimkowych okoliczników czasu w gwarach pojawiają się także konstrukcje przyimkowe. Przykłady:

W jedyn dzień [...] musieli iść na katejmus, Gołab 177 (Śląsk), *f ten tydzień* będzie roboty dużo, Nitsch 226 (Wielkopolska), *Puźni we wieczur* [...] to sie zejdzie młodzisz, Nitsch 331 (Mazowsze).

Omawiane tutaj konstrukcje z bezprzyimkowym biernikiem czasu były powszechne w polskim języku literackim w XVII wieku. Oto przykłady pochodzące z tego okresu:

Pije złodziej *każdy dzień*, SatMiesz 64, Pościć jeszcze *te dni* drogiej mojej obiecuję, SobList 54, Poczeli tę zwadę już czynić *wieczór*, TrepLib 488, na piecu upić się *każdy dzień* [...] łąco przychodzi, PetHor 118.

Współcześnie w języku ogólnopolskim występują wyłącznie konstrukcje przyimkowe na oznaczenie relacji czasowych. Przykłady:

W tym dniu Agnisia zachorowała, DąbNoce II 310, *W każdy piątek* odbywały się nasze wspólne zebrania, KożZam 237.

W szerokim zakresie używane są w gwarach polskich konstrukcje z narzędnikiem czasu, posiadające obligatoryjną przydawkę, zarówno w liczbie pojedynczej, jak i mnogiej. Oto przykłady:

latowum porum łorywoł, Sobier 108 (Kujawy), miałem potkute syny [...] do jeżdzenia *zimowem casem* z gorki, Teksty 36 (białostockie), *Downymi czasami* żył bardzo psotny Janek, Nitsch 213 (Wielkopolska), Błogęńki to *dawnemi casami* u nas bywały, Nitsch 130 (Małopolska), *Latowym casym* jak mo zimioki, placki piecze, Nitsch 41 (Śląsk), Jakie to przyśpiewki *dawniejsem casem* w jesieni byli! Teksty 32 (białostockie), w Kuniecku bełam tysz, ale to *drugim powrotem*, Sobier 108 (Kujawy).

Na Śląsku spotyka się okolicznik czasu *niedzielą* <w niedzielę>. Takiej formy nie zna literacka polszczyzna. Oto przykłady:

Niedzielą po południu to my śli do lasa, Dobrz 148 (Śląsk), był przeszlum *niedzielum* na Istebnym, Nitsch 36 (Śląsk).

Rozpatrywane tutaj narzędnikowe konstrukcje temporalne były żywe w polszczyźnie ogólnej jeszcze w XVIII wieku. Przykłady:

Starostwo *niedawnymi czasami* arendowanym sposobem chodziło po sześć tysięcy, ZałKor 61, słowa [...] chyba *długim czasem* w rodowite odmienić się mogą, Ludzie 404, *piątkową pocztą* będę pisał do Wci Dobrodzieja, ZałKor 455, *Późniejszymi czasy* [...] znalazł się mój manuskrypt, KrasHist 144.

Współcześnie w języku literackim używane są wyłącznie konstrukcje przyimkowe na miejscu dawniejszych narzędnikowych. Oto przykłady:

Fala *w tym czasie* wyrosła, PutPól I 347, *W tamtych czasach* żyło się chyba spokojniej, PaukWiat 187, *Za czasów cesarza* to było na porządku dziennym, Kleop 73.

Całkowicie zanikły narzędnikowe okoliczniki czasu z obligatoryjną przydawką w liczbie pojedynczej i mnogiej, typu: *czasem pogodnym*, *dawnymi czasami*, bogato reprezentowane w gwarach i w dawnej polszczyźnie. Obecnie żywy jest jedynie narzędnik rzeczowników oznaczających pory dnia i roku, typu:

wieczorem, rankiem, latem, jesienią, zimą, współwystępujący z formami przyimkowymi: *na wiosnę, w nocy, w lecie, w zimie*.

Najrzadziej występuje w gwarach polskich bezprzyimkowy miejscownik czasu w zadwerbializowanych formach, rodzaju: *lecie, zimie*. Przykłady:

wielu my sie tam potym *zimie* i wołpna nawojzili, Gołąb 155 (Śląsk), A to buło [...] *lecie*, Pluta 119 (Śląsk), śnyk, co *loni* był na polak, Nitsch 81 (Małopolska).

Bezprzyimkowe konstrukcje z miejscownikiem temporalnym występują w polszczyźnie literackiej jeszcze w wieku XVIII. Przykłady:

Wchodząc *zimie* w tak wielki gmach, obawiałem się zimna, StaszDzien 159, Ludzie w tych szalaśkach *lecie* nie mieszkają, NarKor 130, Jeśli pańszczyzna tej dzierzawy jest dostarczająca do zarobienia folwarków *zimie i lecie?* Supl 16.

W zebranych materiale gwarowym pojawiają się także oboczne wyrażenia przyimkowe *w zimie, w lecie*. Przykłady:

A to było *w zimie*, Nitsch 123 (Małopolska), przez dachówkę przegżewa *w lecie*, Nitsch 120 (Małopolska).

Współcześnie w polszczyźnie ogólnej używane są wyłącznie konstrukcje przyimkowe. Przykłady:

W lecie przyjechał tam na wakacje, Korkoz 36, Wyruszyli w tę podróż *w zimie*, Głowac 28.

Oprócz omówionych okoliczników czasu pojawiają się w gwarach bezprzyimkowe **okoliczniki miejsca**, które w polszczyźnie literackiej zanikły na przełomie XVIII i XIX wieku.

Okolicznik miejsca ogranicza podstawę pod względem przestrzennym, a więc innymi słowy oznacza przestrzeń, w której odbywa się czynność (Klebanowska 1971, 6). Wyrażony jest w gwarach formą narzędnika. Jest uwarunkowany leksykalnie i dystrybucyjnie. Występuje po czasownikach czynnościowych (*iść ulicą, jechać drogą*), a w formie narzędnika używane są rzeczowniki o znaczeniu przestrzennym (*jeździć lasami, wyskoczyć oknem*). Oto przykłady takiego okolicznika miejsca:

Łun roz zajrzłoł kluczową *dziurką*, Dobrz 109 (Śląsk), łojciec *drogum* płacze, Sobier 78 (Kujawy), gnoł tym *żyty*, Sobier 38 (Kujawy), Tag wyskłołoł *łoknym*, Nitsch 207 (Wielkopolska).

Tego typu bezprzyimkowe konstrukcje żywe były w języku literackim jeszcze w XVIII wieku. Oto przykłady:

spodziewa się i on artyleriej *morzem* z Rewlu, ZałKor 130, Nim tam stanąłem, jechaliśmy *miastem*, KrasHist 140, Tą *przerwą* lała się lawa, StaszDzien 152, szła droga [...] *zawsze krajem* obsiadłym i uprawnym, StaszDzien 236.

Obecnie używamy w tym wypadku konstrukcji przyimkowych. Przykłady:

Spokojnie wyszedł *przez* frontowe *drzwi*, Rymk 28, Wracił do domu *przez* ruchliwe *miasto*, BrObyw 410, Wyjrzała *przez* *okno* czy nie wraca, Głowac 172.

W zebranych materiale gwarowym pojawiają się również bezprzyimkowe **okoliczniki miary** wyrażone biernikiem. Okolicznik miary ogranicza podstawę pod względem ilościowym: długości, szerokości, głębokości, powierzchni, objętości, ciężaru, rozciągłości w czasie itp. (Klemensiewicz 1961, 53). W gwarach występuje rzadko biernik miary czasu i długości. Oto przykłady:

Toch tą był mularzem *jedno lato*, Nitsch 71 (Śląsk), Foro *całą noc* sie jedzie, Teksty 71 (białostockie), rof był *dwadzieścia metruf szeroki*, Lorentz 537 (Pomorze), Spudnig miała [...] *wszy metry szyroki*, Nitsch 208 (Wielkopolska).

Tego typu biernikowe okoliczniki miary były powszechnie używane w osiemnastowiecznej polszczyźnie. Przykłady:

byłem posłany swoim do boru sprzężajem *dwa dni* jednego tygodnia, Supl 51, *dwa lata*, rok po roku, sieją pszenicę, StaszDzien 70, Ramię to ławy było *10 łokci szerokie*, a *trzy łokcie wysokie*, StaszDzien 152, Studnia *głęboka sto sążni*, zawsze ma wodę, StaszDzien 89.

W gwarach polskich spotkać można oboczne formy przyimkowe na określenie miary czasu: *bez lato*, *bez zima*. Przykłady:

potym zech był *bez zima* w domu, Nitsch 71 (Śląsk), snura prany *bez lato* na pole, Gołąb 154 (Śląsk).

Współcześnie używane są w polskim języku literackim wyrażenia przyimkowe dla nazwania okoliczności miary. Oto przykłady:

Był to plac *na 10 metrów szeroki*, *na 20 metrów długi*, PaukWiat 217, *wyjechałem na kilka dni* z Warszawy, BrObyw 208, *Przez jeden dzień* czuł się szczęśliwy, Głowac 28.

W zebranych materiale gwarowym udało się znaleźć jeden przykład narzędnikowego **okolicznika przyczyny**, np.: Umrzeć jadowitom *śmierciom*, Nitsch 82 (Wielkopolska). Obocznie pojawiła się również konstrukcja przyimkowa, np.:

Bo ja *łód głodu* umirom, Pawł 148 (Małopolska).

Obecnie w języku ogólnopolskim okolicznik przyczyny używany jest wyłącznie przyimkowo. Przykłady:

Z głodu przyjdzie nam umrzeć, BrObyw 87, *Zginął od kuli* rewolwerowej, Korkoz 205.

Konstrukcje dopełnieniowe

Znacznie rzadziej spotyka się w gwarach zapomniane w języku literackim konstrukcje dopełnieniowe.

Warto zwrócić uwagę na reliktowe związki z dopełniaczem ablatywnym po czasownikach oznaczających oddalanie, rozdzielanie, rozłączanie. Oto ich przykłady:

Baba *chłopa* odeszła, Sobier 48 (Kujawy), chto dugo lyga, *tygo* chlyb łodbiga, Dobrz 117 (Śląsk), uratował się *śmierci*, Nitsch 144 (Małopolska).

W języku ogólnym takie dopełnienia były obecne w XVIII wieku. Przykłady:

Człowiek zniewieściał [...] *placu* odbiegnie, WęgOrg 20, w mieście odszedłem wielkich *gmachów*, StaszDz 68, Uszedłeś *marnotrawców*, wpadniesz w otchłań nową, KrasSat 51, Rozsądny, co się ustrzegł takiego *pogromu*, KrasSat 134.

Współcześnie użylibyśmy tutaj przyimka *od* z dopełniaczem. Oto przykłady:

Żadne z rodziców nie chciało *od* chorych *dzieci* odjechać, DąbNoce I 36, Paweł odbiegł *od okna*, BrObyw 72, Nie odstąpił *od obyczajów* swego ludu, Kleop 145.

W gwarach też pojawiają się oboczne konstrukcje przyimkowe, np.: łona łodyśla *łot* tej *studni*, Teksty 88 (białostockie).

Rzadko występują w gwarach polskich dopełnienia kresu i kierunku wyrażone dopełniaczem po czasownikach z przedrostkiem *do-*. Oto przykłady:

Teroz miał dojść tych *jełyni*, Dobrz 1133 (Śląsk), oni dopadli *chłopa*, Pawł 76 (Małopolska).

Częstsze są w tym wypadku konstrukcje analityczne. Przykłady:

doszła *du niego*, Sobier 116 (Kujawy), Dojechałom *do dumu*, Nitsch 224 (Wielkopolska), doślim *do* samego rekoskiego *lasu*, Teksty 36 (białostockie).

Obecnie w języku literackim występują wyłącznie formy przyimkowe. Przykłady:

Agnisi wydało się, że nie dojdzie *do stołu*, DąbNoce III 7, dojeżdżamy *do Garonny*, PutPół III 263, Zzianiani dobiegliśmy *do bazy*, Rymk 244.

Rzadko w gwarach spotyka się dopełnienie celownikowe po czasowniku *śmiać się*. Przykłady:

To sie płoedni śmiali temu *śpiwaniu*, Nitsch 99 (Małopolska), ponieftory to sie ta bedzie i śmiał *temu*, Nitsch 84 (Małopolska).

Tego typu dopełnienie żywe jest w polszczyźnie w XVII wieku. Przykłady:

Apollo [...] śmiał się jego *pomysłowi*, PetHor 36, radzi się *im* śmieją, SejmPiek 42.

Obecnie występuje wyłącznie konstrukcja *śmiać się z kogo, z czego*, np.:

Do żywego śmiali się z jego *dowcipów*, Głowac 120.

Sporadycznie trafia się w gwarach reliktowa konstrukcja *grać co*, wyparta w języku literackim przez *grać w co*. Oto przykłady:

znarowił sie grać *bilard*, Sobier 17 (Kujawy), ti tu *karty* grałsz, Nitsch 56 (Śląsk).

Takie bezprzyimkowe dopełnienie występowało w polszczyźnie ogólnej w XVII i XVIII wieku. Przykłady:

Karty, kostki grać łąco przychodzi, PetHor 118, Grać *karty, kostki*, grać *piłę*, Trotz s. v. *gram*.

Spotyka się także w gwarach zapomniane konstrukcje z biernikiem *placić co, zapłacić co*. Przykłady:

kieś ty *taniec* zapłacił, Nitsc 92 (Małopolska), płacił *gozałke* abo i *piwo* la tańcownikuf, Nitsch 100 (Małopolska), zeby mu tą *skodą* zapłaciuł, Dobrz 120 (Śląsk).

Takie bezprzyimkowe konstrukcje występują w polszczyźnie literackiej w XVIII wieku. Oto przykłady:

A *kopę* zapłacił nam po zł 6, Supl 90, Że się *dobrze* złym płaci, nauczyło mnie smutne doświadczenie, KrasDośw 97.

Obecnie używane są wyłącznie konstrukcje przyimkowe *płacić za co* i *zapłacić za co*, np.:

jeszcze nie zapłacił nam *za robotę*, PaukWiat 64.

W materiale gwarowym pojawiły się dwa przykłady narzędnikowego dopełnienia orzekającego. Oto one:

Joch był *masorzym* wyuczyny, Nitsch 38 (Śląsk), ja jego miałam *wdofcem* już, Teksty 64 (białostockie).

Dzisiaj we współczesnym języku polskim używa się w tym wypadku konstrukcji przyimkowych. Przykłady:

Dziadek umarł *jako* dziewięćdziesięcioletni *starzec*, Rymk 182, wykształciła go przecież *na inżyniera*, Gordon 62, czy ludzie jego właśnie wybiorą *na króla*? Kleop 189.

Obecnie narzędnikowe dopełnienie orzekające jest używane rzadziej niż w dawniejszej polszczyźnie. Występuje po czasownikach przechodnich oznaczających nazywanie, przeistaczanie, przemienianie, typu: *mianować kogoś królem*, *przezywać kogoś beksą*, *ogłosić kogoś zbawcą* oraz po czasownikach nieprzechodnich, typu: *umrzeć więźniem*, *obudzić się człowiekiem*, *czuć się królem* (Pisarkowa 1965, 95).

W gwarach pojawił się przykład bezprzyimkowego narzędnika socjatywnego:

Jeden parobek kciał się łożeńić piknom *dziolchom*, Nitsch 103 (Małopolska).

W XVIII wieku w języku ogólnopolskim narzędnik socjatywny jest w powszechnym użyciu. Oto przykłady:

Prokacy [...] odgraża nam, jeżeli pojedziemy *furmanem* innym jak on, StaszDzien 140, kiedy wyśle kogoś w drogę *czworgiem bydła*, to rachuje tylko 3 dni, Supl 461.

Współcześnie narzędnik został wyparty przez przyimek *z* oraz narzędnik, np.:

klóciła się *z sąsiadką* o ogród, Głowac 165, ożenił się młodo *z bogatą dziewczyną*, Korkoz 111.

Jak wynika z omówionego materiału, dialekty polskie są w zakresie systemu przypadkowego bardziej zachowawcze niż polszczyzna ogólna. Szereg konstrukcji kazualnych zachowuje się w nich do dzisiaj. Utrzymuje się w szerszym zakresie niż w języku literackim okolicznik czasu. Spotyka się formy dopełniacza czasu z obligatoryjną przydawką w liczbie mnogiej (*starych czasów*), formy

biernika czasu (*wieczór, każdy dzień*), narzędnika czasu (*latową porą, niedzielą*) oraz resztki miejscownika temporalnego (*zimie, lecie*). Reprezentowane są także okoliczniki miejsca w narzędniku (*gnać żytem*), okoliczniki miary w bierniku (*trzy metry długi*) i okoliczniki przyczyny w narzędniku (*umrzeć śmiercią*). Rzadziej występują archaiczne dopełnienia przedmiotowe (*uratował się śmierci, śmiać się śpiewaniu, grać karty*) czy dopełnienia orzekające (*wyuczony masażem*). Z zebranego materiału wynika, że niekiedy tym archaicznym bezprzyimkowym konstrukcjom towarzyszą nowsze przyimkowe.

Warto też podkreślić, że polskim gwarom obce są wtórne przyimki odwyrażeniowe, licznie reprezentowane w języku współczesnej prasy, typu: *w stosunku do czego, w wyniku czego, w zakresie czego, skutkiem czego, ze względu na kogo, na co, w związku z czym*, itp. (Anusiewicz 1978, 148–159).

Wynika stąd, że proces przechodzenia przypadków kazualnych w przyimkowe objął nie tylko język literacki (Lesz-Duk 2014, 181–183), ale również i gwary polskie, które jednak nieco wolniej pozbywają się wieloznacznych, treściowo niesprecyzowanych przypadków na rzecz konstrukcji przyimkowych.

Bibliografia

- Anusiewicz J., 1978, *Konstrukcje analityczne we współczesnym języku polskim*, Wrocław.
Dejna K., 1973, *Dialekty polskie*, Wrocław.
Klebanowska B., 1971, *Znaczenia lokatywne polskich przyimków właściwych*, Wrocław.
Klemensiewicz Z., 1961, *Zarys składni polskiej*, wyd. 3, Warszawa.
Krażyńska Z., 2000, *Staropolskie konstrukcje z przyimkami*, cz. 1, Poznań.
Lesz-Duk M., 2014, *Historyczne procesy przekształceń form przypadkowych w wyrażenia przyimkowe w języku polskim*, Łódź.
Pisarkowa K., 1965, *Predykatywność określeń w polskim zdaniu*, Wrocław.

Wykaz cytowanych źródeł i ich skróty

- BrObyw – K. Brandys, *Obywatele*, Warszawa 1955.
Chom – O. Chomiński, *Dialekty polskie okolic Rymanowa*, MPKJ VII, Kraków 1920.
DąbNoce – M. Dąbrowska, *Noce i dnie*, t. 1–5, Warszawa 1963.
Dobrz – W. Dobrzyński, *Gwary powiatu niemodlińskiego*, cz. 2, Wrocław 1967.
Głowac – J. Głowacki, *Testament królowej Nefertite*, Warszawa 1971.
Gołąb – P. Gołąb, *Gwara Schodni i okolicy*, Wrocław 1955.
Gordon – B. Gordon, *Ulica Bliska*, Katowice 1960.

- Karaś – M. Karaś, A. Zaręba, *Orawskie teksty gwarowe z obszaru Polski*, Kraków 1964.
- KarpDz – F. Karpiński, *Dzieła wierszem i prozą*, t. 1, 4, Warszawa 1806.
- Kleop – A. Krawczuk, *Kleopatra*, Wrocław 1972.
- KonPis – S. Konarski, *Pisma wybrane*, t. 1, Warszawa 1955.
- Korkoz – K. Korkozowicz, *Będę zamordowana*, Warszawa 1970.
- KożZam – K. Koźniewski, *Zamknięte koła*, Warszawa 1965.
- KrasDośw – I. Krasicki, *Mikołaja Doświadczyńskiego przypadki*, Kraków 1922.
- KrasHist – I. Krasicki, *Historia*, Warszawa 1956.
- KrasSat – I. Krasicki, *Satyry i listy*, Wrocław – Kraków 1958.
- Lorentz – F. Lorentz, *Teksty pomorskie*, Kraków 1924.
- Ludzie – *Ludzie Oświecenia o języku i stylu*, red. M.R. Mayenowa, t. 1, Warszawa 1958.
- NarKor – A. Naruszewicz, *Korespondencja 1762–1796*, Wrocław 1959.
- Nitsch – K. Nitsch, *Wybór polskich tekstów gwarowych*, wyd. 3, Warszawa 1968.
- PaukWiat – E. Pauksza, *Wiatrolomy*, Warszawa 1962.
- Pawł – E. Pawłowski, *Gwara podegrodzka*, Wrocław – Kraków 1955.
- PetHor – S. Petrycy, *Horatius Flaccus w trudach więzienia moskiewskiego*, Kraków 1914.
- Pluta – F. Pluta, *Dialekt głogówecki*, cz. 2, Wrocław 1964.
- PutPół – J. Putrament, *Pół wieku*, t. 1–3, Warszawa 1961.
- Rymk – W. Rymkiewicz, *Wtajemniczenie*, Łódź 1974.
- SatMiesz – *Polska satyra mieszczańska. Nowiny sowiżrzalskie*, Kraków 1950.
- SejmPieś – *Sejm piekielny. Satyra obyczajowa 1622 r.*, Kraków 1903.
- Sobier – Z. Sobierajski, *Gwary kujawskie*, Poznań 1952.
- SobList – J. Sobieski, *Listy do Marysieńki*, Warszawa 1962.
- StaszDzien – S. Staszic, *Dziennik podróży*, Kraków 1931.
- Supl – *Supliki chłopskie XVIII wieku*, Warszawa 1954.
- Teksty – *Teksty gwarowe z Białostocczyzny z komentarzem językowym*, red. A. Obrębska-Jabłońska, cz. 1, Warszawa 1972.
- Tomasz – A. Tomaszewski, *Gwara Łopienna i okolicy w północnej Wielkopolsce*, Kraków 1930.
- TrepLib – W.N. Trepka, *Liber generationis plebanorum (Liber chamorum)*, Wrocław 1963.
- Trotz – M.A. Trotz, *Nowy Dykcyonarz to jest mownik polsko-niemieckofrancuski*, Lipsk 1764.
- WęgOrg – T.K. Węgierski, *Organy*, Warszawa 1956.
- ZałKor – J.A. Załuski, *Korespondencja 1724–1736*, Wrocław 1967.

Relikty bezprzyimkowych konstrukcji okolicznikowych i dopełnieniowych w gwarach polskich

Streszczenie

Zadaniem tego artykułu jest przedstawienie występujących w gwarach polskich bezprzyimkowych konstrukcji okolicznikowych i dopełnieniowych, które w polszczyźnie ogólnej zanikły po XVIII wieku, natomiast znacznie dłużej przetrwały w gwarach, bo do czasów współczesnych. Chodzi tutaj między innymi o okoliczniki czasu (*tamtych czasów, lecie*), miejsca (*droga szła krajem zaludnionym*), miary (*studnia głęboka 10 metrów*), a także dopełnienia (*dojść jeleni, śmiać się śpiewaniu, grać bilard*).

Słowa kluczowe: konstrukcje okolicznikowe, konstrukcje dopełnieniowe, dialekty polskie.

Relics of Adverbial and Object Constructions Without Prepositions in Polish Dialects

Summary

The aim of this paper is to present adverbial and object constructions without prepositions in Polish dialects. These constructions disappeared from general Polish language after XVIII century, but survived in dialects until now. These include adverbial expressions of time (*tamtych czasów, lecie*), adverbial expressions of place (*droga szła krajem zaludnionym*), adverbial expressions of the measure (*studnia głęboka 10 metrów*) and objects (*dojść jeleni, śmiać się śpiewaniu, grać bilard*).

Keywords: adverbial constructions, object constructions, Polish dialects.